

PRESS OCH OPINION

NÅGRA FINLÄNDSKA IAKTTAGELSER OCH REFLEXIONER FRÅN DET SENASTE ÅRTIONDET

Av professor K. ROB. V. WIKMAN, Åbo

PRESS och opinion äro tvillingssystrar. Det faller sig svårt att i ett demokratiskt land tala om den ena utan att nämna den andra. Press och opinion stöda ömsesidigt varandra. Pressen både leder opinionen och ledes av opinionen och vice versa. Det kunde sägas mycket om detta tema. Men jag nöjer mig med att i allmänhet fastslå, att det bör finnas en ömsesidighet i dessa funktioner, att leda och att ledas, och att den ena inte är mindre viktig än den andra. En press, som skall vara bara opinionsledande, förlorar lätt förbindelsen med den stora allmänheten, och en press, som endast är ett uttryck för dagens opinion, förlorar lätt inflytandet över denna allmänhet.

Då det gäller att bedöma pressens ställning i Finland, och särskilt den finlands-svenska pressens ställning, bortser jag ingalunda från de både ekonomiskt och socialt skäligen trånga förhållanden, under vilka största delen av denna press arbetar. Detta gäller i synnerhet den inte minst viktiga delen av pressen, nämligen landsortstidningarna. Jag är fullt medveten om att dessa förhållanden äro ägnade att inskränka allmängiltigheten av mina observationer och slutsatser. Ingen bör skjuta på pianisten, när han gör vad han kan.

Det är en företeelse av allmän art, omvitnad särskilt i Sverige, att den kommersialiseringsprocess, tidningarna undergått under de senaste årtiondena, i betydande grad påverkat pressens karaktär. Denna företeelse är sålunda inte av i går. Men i Finland är den i varje fall av yngre datum än i Sverige. Verkningarna av pressens stigande kommersialisering synas mig i Finland framträda i en starkare relief först då de ekonomiska depressionsåren i början på 1930-talet höllo på att löpa ut. Detta kan vara en synvilla, framkallad av andra samtida företeelser på pressens om-

råde. Men säkert synes dock vara, att tidningarna vid det laget fingo ökade ekonomiska möjligheter och kunde utveckla sig i riktning mot stegrade upplagor, ökat sidantal, växande rubrik- och bildmaterial o. s. v., med andra ord mot denna blomstring, som måste falla envar i ögonen, som öppnar någon av de större dagliga tidningarna i Finland och jämför den med samma tidningar för två tre årtionden tillbaka, låt oss säga kring tiden för förra världskriget.

Om man ville skildra finländsk press från denna synpunkt, kunde mycket sägas till dess lov. Men detta hör till pressens utvärtes historia. Det hänger inte samman med frågan om press och opinion. Detta gör däremot verkningarna av pressens ökade kommercialisering. Då tidningsföretagen i stigande grad få karaktären av ekonomiska företag, vilkas ledning måste bevaka varje ekonomisk-politisk konjunktur i samhällslivet, ta de inte gärna några risker. De bli på samma gång mera känsliga och mindre känsliga i den betydelsen att de bli mera beroende av en opinion, som uteslutande har den ekonomiska framgången för ögonen, och mindre känsliga i den betydelsen att de i ökad utsträckning komma att vända sig till den politiskt opinionslösa delen av publiken. Man dyrkar Mammon och offerar åt Massan. Innehållet standardiseras, formen glättas, den personliga pregnansen går ur. Fack och rutin få ersätta de personliga värden, som härunder gå förlorade. Det är här inte fråga om en karakteristik utan om en tendens, som gör sig gällande, där pressen arbetar under former, som åtminstone till det yttre äro fria.

Detta är emellertid endast utvecklingens allmänna fas. Nära förbunden med de ekonomiska förhållandena under 1930-talets begynnelseår framträdde den politiska strömning, som går under namn av Lappo. Det torde vara tämligen väl bekant, att denna politiska rörelse utövade ett mycket betydande inflytande på det fria ordet. Det är känt även utom Finlands gränser, hurusom ena tidningen efter den andra shanghajades under vissa år. Ibland skedde det så att säga på öppen gata, kanske vanligare dock i gränderna, där de ekonomiska inflytelserna gjorde sig till opinionens herre. Där detta inflytande icke öppet kunde göra sig gällande, där sökte man ofta intimidera pressens män till undfallenhet. Det vore för mycket sagt att påstå, att detta inte i flere än ett fall lyckades. Lappo lyckades t. o. m. så grundligt, att den medborgerliga opinionen på många håll sofistiserades och fick svårt att skilja på svart och vitt. Härmed lade den grunden till

sin egen vanmakt. Då press och opinion stå i ständig växelverkan, så kom Lappo att få inflytande också på pressens ställning, och detta inflytande blev vida varaktigare, än de yttre händelserna ge vid handen.

I verkligheten präglas hela 1930-talet i vida högre grad av Lappos maktpolitiska inflytande, än man i Finland varit böjd att erkänna. Lappo var borta, men lappoismens anda levde kvar. Den fick ny näringsgrund i den europeiska politiken, som utövade ett betydande tryck på det fria ordet. Tidningspressen undgick inte att beröras av dessa förhållanden. Det ena företaget efter det andra började utsättas för försök att införa en ny tingens ordning. Den ekonomiska ledningen tillvällade sig i flere fall ett inflytande, som under andra omständigheter skulle betecknats såsom oerhört. Pressmännen arbetade inte sällan under deprimerande förhållanden. Och detta tryck fortplantade sig under hand till opinionen. Detta betyder inte, att denna utveckling alltid skulle varit medveten; atmosfären var nu en gång sådan. Man accepterade makten. Häri låg tidens demoniska onda.

Det är troligt att pressens kommersialisering samverkat med det ökade trycket på pressfriheten. Dagspressen är ett finkänsligt instrument, och det ligger ingenting förvånande i att detta instrument gett tämligen entydiga utslag i detta fall. Det är särskilt den personliga ekvationen, som härvid bör observeras. Det synes troligt, att den del av pressen, som stått under den personliga ledningen av företagets ägare, i vissa hänseenden bättre hävdade sin självständighet och frihet, än tidningar som grundat sig på ekonomiska sammanslutningar. Personlighetsprincipen har därvid behållit ett visst övertag. Detta har varit i hög grad ägnat att rädda pressens ansikte.

I allmänhet synes antalet personligt ledda och fritt verksamma dagsorgan minskats under årens lopp. Den personliga ledningen av dagspressen ser ut att ha ansenligt försvagats och krafter av andra rang ofta fått ersätta krafter av första rang. Samtidigt ha de personliga inläggen i den politiska dagsdebatten mer och mer försvunnit. »De kända märkenas» tid synes oåterkalleligt förbi. Den politiska insändaravdelningen har förlorat sitt gamla intresse. Den som någon gång nödgats anlita utvägen att vända sig till tidningarna med politiska insändare, upprepar inte försöket med någon större tillfredsställelse, om han finner, att hans tidning helst vill vara i fred för alla andra insändare än de betalande annonsörernas. En artikelförfattare eller insändare, som

skall kompromissa in sin oförgripliga mening i tidningsspaltarna, föredrar att utebli eller vädja till ett annat forum. I vissa fall ha därför tidskrifterna blivit de offentliga personligheternas tillflykt. Allt flera vägledande uttalanden i kulturella och politiska frågor ha begynt gå denna väg till allmänheten.

I samband med att personligheterna allt mera begynt försvinna ur dagspressen eller dölja sig bakom redaktionsbyråernas offentliga anonymitet, stod under 1930-talet en tilltagande ohåga för den politiska och kulturella idédebatten. Man kunde iakttaga detta redan förr än kriget lagt sin döda hand också på denna yttringsform av medborgerlig frihet. Det är uppenbart, att där meningsutbytet ej kan försiggå i fullkomlig frihet, där tystnar först idédebatten. Man har, som Nils Meinander riktigt framhållit, ofta »dragit sig för att renodla de ideologiska synpunkterna». Man nöjde sig i vida kretsar i stället med en obestämd och dubbeltydig inställning till många problem. Troligen hade många enskilda lyckats friktionsfritt anpassa sig till »en kollektiv sinnesförfattning» — för att citera Meinander —, redan innan kriget gjort det stora flertalet till opportunister. De maktpolitiska hänsynen, som levat kvar sedan en äldre tid och under 1930-talet renodlats i talrika lappomiljöer, voro troligen starkt ägnade att i offentligheten dämpa varje värdebetonad idédiskussion. I stället gav man den offentliga uppfattningen skenet av ett s. k. realpolitiskt resonemang. Jag säger med flit skenet, ty idéer kunna uppträda även i latent tillstånd. Diskussionen iklädde sig blott alltför ofta indirekta former. Där man förr sade sin mening utan omsvep, begynte man tveka, om den vore förgriplig eller oförgriplig. Ofriheten och tvånget lågo i luften. Den fria medborgerliga opinionens inflytande sjönk i själva verket under hela 1930-talet. Det är den verkliga bakgrunden till det offentliga ordets ökade vanmakt under krigsåren.

Då jag talar om pressens minskade inflytande på den allmänna meningen, så medger jag, att det inte finnes någon objektiv metod att mäta detta inflytande. Omdömet måste förbli subjektivt. Och ändå tror jag, att jag delar känslan för att så varit förhållandet med ett mycket stort antal människor i Finland. Ännu på 1920-talet kunde man med visst fog påstå, att den offentliga opinionen i landet var överpolitiserad. Men denna företeelse sjönk tillbaka under 1930-talet, så att man före krigsutbrottet snarast kunde beteckna den allmänna opinionens politiska inflytande såsom statt i stark tillbakagång. Intresset för de demokratiska

institutionerna var avgjort på retur. Man har intrycket att tidningarna icke i någon hög grad skulle trätt upp mot en sådan utveckling. Tvärtom. Intresset för riksdagen hade i varje fall mattats av, och det politiska partiväsendet började allt mindre ge anledning till några översvämnningar i dagspressen. Det politiska kulturreportaget torkade också starkt ihop. Man kan uppskatta detta rent kvantitativt. Det mest alarmerande var dock, att tidningarnas dagskåserier förlorade sin politiska sälta eller sattes på avskrivning. Själva stilen ändrades. Det är möjligt att det fanns folk i Finland, som inte märkte förändringen, men jag tror att man för den skull inte skall kunna förneka den. I varje fall kan man konstatera en politisk väderleksförsämring, som tämligen kontinuerligt tilltar mot världskrigets fimbulvinter.

Då kriget bröt ut, hade en stor del av den finländska pressen nått ett stadium, där övergången till den journalistiska krigshushållningen inte blev alltför märkbar. Man fattade krigscensuren ungefär som brödransoneringen. Först under hand kom man till klar insikt om att det fanns en skillnad mellan militär och politisk censur. Den allmänna opinionsutvecklingen hade fört därefter, att press och censur någorlunda bra trivdes samman. Det vore synd att säga annat. Det är påtagligt, att tidningarna ofta inte ens utnyttjade den frihet censuren beskärde dem. Den informatoriska rikriktningen hade därför ett mycket väl tillrättat material att arbeta med. Det är svårt att tro, att detta tillstånd skulle gett den näring, väckelse och ledning åt landets fria opinion, som den så väl varit i behov av under krigsåren. Opinionsbildningen kunde inte undgå att taga intryck av dessa förhållanden. Den förlorade något av sin personliga nerv och kontur. Den blev obestämd och vacklande i vitala punkter. Men den blev också mera dold, mera svårrannsaklig, mera labil. Faran för häftiga omkastningar ökades i stället för att minskas. Den andliga atmosfären är full av dold oro, och häftiga vindkastningar i opinionerna äro långt ifrån uteslutna.

Var låg då felet? I pressen? I opinionen? Eller i båda? Varje omdöme om pressen återfaller givetvis i hög grad på den allmänna opinionen. Därom äro alla ense. Men i vilken mån är pressen ansvarig för opinionen? Härom kan man tvista. Och dock är en sådan tvist fullständigt meningslös. Men en sak bör framhållas, och det är, att det offentliga ordet inte bör vara endast opinionens tjänare, utan också dess ledare. Det politiska livet ställer krav på personlig enhetlighet och inre konsekvens. En av

mina gamla publicistiska vänner brukar uttrycka saken så, att det gäller »att hålla i tråden». Däri ligger pressens personlighetsprincip förborgad. Om tidningarna skola vägleda opinionen, så kunna de inte överge denna princip. Jag vill formulera den i tre punkter sålunda.

- 1) Pressen bör tillvarataga redaktionernas personliga resurser.
- 2) Pressen bör lägga sig mera vinn om det personliga medarbetarskapet utom redaktionerna.
- 3) Pressen bör direkt befordra och uppfostra allmänheten till personliga inlägg i dagsfrågorna.

Om man vill återge tidningarna deras ställning i den politiska meningsbildningen, vore det viktigt att tillämpa dessa grundsatser med större målmedvetenhet och följdriktighet än gemenligen f. n. är förhållandet. Det är bättre med en personlig än med en opersonlig tidningspress. Man får lov att taga även olägenheter av personlighetsgrundsatsens tillämpning. Spaltrabatterna bli kanske litet mindre ansade. Innehållet blir kanske en smula tyngre. Arbetet kommer inte heller att löpa enbart på band. Gnis-sel är oundvikligt. Men *alla* vinna på att personligheten kommer till sin rätt, både opinionen och tidningarna. Det betyder inte, att jag tror på några hastiga förändringar i fråga om den riktning pressen inlagit. Jag är rädd för, att den är betingad av orsaker, som tidningarna själva endast delvis kunna bemästra.

Det är utan tvivel ett fel att tro, att tidningarnas inflytande ökas, i och med, att deras tekniska resurser, materiellt och andligt, öka. Jag tror inte spridningen är proportionell mot inflytandet. Den personliga ekvationens utslag är i detta hänseende högst avsevärt. En droppe av personlighetens imponerbara essens vore värd mycket mer än all teknisk flärd.